

σκληρά κάτω από τα ακροδάχτυλά μου, *μυτερά*. Δεν ήταν όμως αρκετό.

«Αυτό ήταν» της είπα. «Μετακομίζουμε;»

Η Σάντρα έβαλε τα δυνατά της να μετουσιώσει την απογοήτευσή της σε κάτι εύστοχο. «Το ξέρεις ότι λατρεύω τις φανταστικές μας μετακομίσεις».

Ψευτοχαμογελάσαμε. Ήταν το μέγιστο που μπορούσαμε να πετύχουμε στη σχέση μας.

Κάθε τόσο μου άρεσε να περιδιαβαίνω τη Ρώμη μαζί με τον συνάδελφό μου, τον Αλμπέρτο Τζιτάνι. Πίστευα ακράδαντα ότι οι συγγραφείς καταλαβαινόμασταν μεταξύ μας (και μπορούσαμε να γίνουμε φίλοι) μόνο αν μοιραζόμασταν το ίδιο εκδοτικό πεπρωμένο: οι ατυχείς με τους ατυχείς, οι τυχεροί με τους τυχερούς. Και εγώ και ο Τζιτάνι είχαμε πολλά χρόνια να εκδώσουμε κάτι.

«Με σκοτώνει να γράφω εισαγωγές για τα βιβλία άλλων» βάλθηκε να λέει ο Τζιτάνι, βάζοντας ένα τσιγάρο στο στόμα (μ' αυτή την κίνηση υποδήλωνε πάντα τη διάθεσή του για κουβέντα).

«Εμένα πάντως, η βασική μου ασχολία πλέον είναι το να βρίσκω δικαιολογίες να μη γράφω».

«Και βρίσκεις;»

«Διαρκώς, πάντοτε καινούργιες και πάντοτε βάσιμες».

Τα μάτια του Τζιτάνι λαμπύρισαν. «Επειδή είσαι πραγματικός συγγραφέας, γι' αυτό!»

Προχωρήσαμε προς τον ναό της Σάντα Τσετσιλία. Ποτέ δεν μου άρεσε το Τραστέβερε. Η καρτποσταλική του επιτήδευση –τα εστιατόρια με τα καρό τραπεζομάντιλα που υπόσχονταν αξέχαστες μακαρονάδες αλ' αματρισιάνα, με τους σερβιτόρους στο κατώφλι που σε προσκαλούσαν με τα μακαρονικά τους αγγλικά να περάσεις μέσα– πάντοτε με εκνεύριζε.

«Έχεις σκεφτεί ποτέ ότι το Τραστέβερε μοιάζει με χάρτινο λούνα παρκ;» τον ρώτησα.

Ο Τζιτάνι έφτυσε ένα φλέμα. «Το μοναδικό αυθεντικό πράγμα που μπορεί να σου συμβεί στο Τραστέβερε είναι να σπάσεις το πόδι σου σε καμιά από αυτές τις παλιότρυπες».

Προσπεράσαμε την τεράστια λακκούβα την οποία εννοούσε ο Τζιτάνι και συνεχίσαμε στο ανώμαλο πλακόστρωτο δρομάκι.

«Πώς τα πέρασες τον Αύγουστο;» τον ρώτησα.

«Πώς θες να τα πέρασα; Δεν έκανα τίποτα. Πάνε χρόνια που έχω να πάω κάπου».

«Πόσο σε ζηλεύω».

«Έχω εξαντλήσει τα μέρη που θα μπορούσα να δω. Πού στο διάολο να πάω; Σε κανένα πανάκριβο σπα; Σε καμιά από τις κλασικές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες; Ή σε καμιά ατόλη όπου, αφού θα 'χω φάει καλά καλά

δεκαπέντε ώρες μες στο αεροπλάνο, θα καταλήξω να νοσταλγώ την παραλία της Σαμπάουντια;»

Τον χτύπησα φιλικά στην πλάτη.

«Εσύ;» με ρώτησε ο Τζιτάνι. «Πώς τα πέρασες στις διακοπές σου;»

«Τα ίδια και τα ίδια, με τις ίδιες στενάχωρες σκέψεις. Και τώρα σκέφτομαι να μετακομίσω».

«Χρειάζεσαι ανανέωση, ε;»

«Ακριβώς».

Ο Τζιτάνι ξερόβηξε κι έβαλε τα γέλια. «Μερικές φορές αυτό γίνεται ακόμα κι αν αλλάξεις πλυντήριο ή πάρεις ένα καινούργιο σετ κατσαρόλες».

Κάθε τόσο διασταυρωνόμασταν με κάποια πολυπληθή ομάδα τουριστών ντυμένων μ' αυτό το ολίγον απωθητικό στιλ: σαγιονάρα, βερμούδα, φανέλα.

«Γιατί έχεις τέτοια μούτρα;» με ρώτησε ο Τζιτάνι.

«Δεν είναι τίποτα» προσπάθησα να αποδραματοποιήσω την κατάσταση. «Απλώς, έχω αναπτύξει μια υπέρμετρη αλλεργία στο ανθρώπινο είδος».

Με τρόμαζε η ιδέα, αλλά μπορεί κάλλιστα να είχα περάσει μέσα σε λίγα χρόνια από τη φάση του «τα πάντα επιτρέπονται» στη φάση «τίποτα δεν επιτρέπεται». Κάποιοι το αποκαλούσαν ωριμότητα. Η μετάβαση πάντως δεν ήταν ανώδυνη. Ένιωθα υπερβολικά αυστηρός στην κριτική μου απέναντι στον κόσμο, στους άλλους, στον εαυτό μου.

«Γιατί από κάποια στιγμή κι έπειτα τα ζευγάρια

σταματάνε να περπατάνε χέρι χέρι;» ρώτησα τον Τζιτάνι, μόλις σταμάτησα να κάνω αυτές τις αλλόκοτες σκέψεις.

Ο Τζιτάνι κούνησε το κεφάλι. «Όλο παραπονιέσαι. Καλά, δεν βλέπεις ότι η Σάντρα είναι ακόμη μια όμορφη γυναίκα;».

Του απάντησα μεμιάς σαν ηχώ: «Ναι, το βλέπω, η Σάντρα είναι ακόμη μια όμορφη γυναίκα».

«Και τότε;»

«Δεν μου απάντησες. Γιατί εγώ και η Σάντρα δεν περπατάμε χέρι χέρι όπως τον πρώτο καιρό;»

Ο Τζιτάνι βάλθηκε να ψαχουλεύει στην τσέπη του παντελονιού του με σπασμωδικές κινήσεις, ψάχνοντας να βρει τσιγάρο και αναπτήρα.

«Η αλήθεια είναι ότι τα πράγματα πάνε όπως πρέπει να πηγαίνουν» είπε σχεδόν με δυσαρέσκεια. «Η οικειότητα απομακρύνει τους ανθρώπους, δεν τους φέρνει πιο κοντά».

Εκείνα τα πρώτα βράδια που ένιωθα ξανά δική μου την πόλη, εγώ και η Σάντρα αφοσιωνόμασταν σε μια αγαπημένη συζυγική ασχολία: βλέπαμε ξαπλωμένοι τη μια ταινία μετά την άλλη, ένα είδος δηλαδή φτηνής κι άκρως αξιοσέβαστης λοβοτομής. Ξαναείδαμε και το *Μάτια ερμητικά κλειστά*, που ήταν κάτι σαν την αχίλλειο πτέρνα μας, με την έννοια πως και εγώ και

η Σάντρα θεωρούσαμε τους εαυτούς μας εκλεκτούς σινεφίλ, κι όμως, το νόημα αυτής της ταινίας εξακολουθούσε να μας διαφεύγει.

«Η Νικόλ Κίντμαν είναι ανυπόφορη» είπε η Σάντρα, δαγκώνοντας νευρικά το νύχι της.

«Παριστάνει την έξυπνη».

«Νομίζει ότι είναι ο Τζακ Νίκολσον στη Λάμψη».

Η ταινία κύλησε γρήγορα: ο Τομ Κρουζ συμμετέχει σ' ένα κρυφό όργιο και το εξομολογείται στη Νικόλ Κίντμαν, η οποία του είχε ήδη εξομολογηθεί το δικό της όνειρο ότι τον απατούσε. Οι δυο τους βρίσκονται στο εμπορικό κέντρο για τον λακωνικό διάλογο του φινάλε.

Νικόλ Κίντμαν: Υπάρχει κάτι πολύ σημαντικό που πρέπει να κάνουμε όσο το δυνατόν συντομότερα.

Τομ Κρουζ: Τι;

Νικόλ Κίντμαν: Να γαμηθούμε.

«Τι βλακεία. Δεν γίνεται να τελειώνει έτσι, δεν γίνεται να έχει γράψει ένα τέτοιο φινάλε ο Στάνλεϊ Κιούμπρικ» είπε η Σάντρα, εξακολουθώντας να βασανίζει το νύχι της. «Δεν γίνεται να έχει αποβλακωθεί τόσο πολύ ο σκηνοθέτης του *Κουρδιστού πορτοκαλιού*».

Σύμφωνα με τη Σάντρα, αντί για τον Κιούμπρικ τα χολιγουντιανά στούντιο ήταν εκείνα που ολοκλήρωσαν την ταινία.

«Τα γηρατειά δεν είναι πάντα συνώνυμο της σοφίας» σχολίασα.

«Ο Στάνλεϊ ήταν πάντα κάτι παραπάνω από σοφός» αντέδρασε. «Μη μ' εκνευρίζεις κι εσύ».

Καλή ξεκαλή, ήμουν σίγουρος ότι ξαναείδαμε αυτή την ταινία γι' αυτόν ακριβώς τον λακωνικό διάλογο του φινάλε. Στην κρεβατοκάμαρα, όμως, τα λόγια της Νικόλ Κίντμαν έμειναν κενό γράμμα, παρόλο που η Σάντρα είχε επιχειρήσει, όπως πάντα, να μου στείλει μερικά δειλά σινιάλα, μεταξύ των οποίων το πιο απερίφραστο ήταν το να μην ξαπλώσει αμέσως κάτω από τα σεντόνια. Κι όμως, και εγώ πέθαινα από ηδονή. Για ποιον; Για τι; Αυνανιζόμουν κάμποσες φορές την ημέρα. Το μπάνιο και το γραφείο –κυρίως το γραφείο, όπου μπορούσα να κλειδώνομαι πολλές συνεχόμενες ώρες χωρίς να προκαλώ καμία υποψία ή να παραβιάζω τον πρώτο και πιο σημαντικό συζυγικό κανόνα: το να έχεις την καλοσύνη να δίνεις πού και πού στον άλλο νέα σου– αποτελούσαν για μένα πειρασμούς στους οποίους ενέδιδα συχνά. Έλιωνα από πόθο, αλλά όχι για να το κάνω με τη γυναίκα μου. Ο γάμος μας ήταν τραγελαφικός.

Η Σάντρα προσπάθησε να παίξει το τελευταίο της χαρτί: τέντωσε το μακρουλό πρόσωπό της κοντά στο δικό μου, επιχειρώντας να μου δώσει ένα φιλί που υπονοούσε κάτι παραπάνω από μια «καληνύχτα».

Τρομερά κακή κίνηση. Οι σύζυγοι σχεδόν ποτέ δεν φιλιούνταν· αντάλλασαν απλώς «φιλάκια». Για να είμαι πιο ακριβής, ό,τι μπορούσε να οδηγήσει σε ένα είδος παράφορης ορμής έπρεπε να απαγορεύεται από τα φιλιά των συζύγων. Η Σάντρα λοιπόν μου έδωσε ένα «φιλάκι» και για πρώτη φορά κατάλαβα ότι όλο αυτό ήταν απλώς μια ώθηση. Είχε πιέσει τα χείλη της πάνω στα δικά μου, χωρίς καμία άλλη κίνηση, χωρίς το ρίγος της αποκάλυψης ή της ηδονής, τίποτα. Με τον ίδιο τρόπο που ροκάρουν στις συναυλίες κάτι τύποι που ξεχειλίζουν από ένα είδος βιταλιστικού νιχιλισμού, έτσι και η Σάντρα σκίρτησε πάνω στα χείλη μου. Δεν μου είχε τύχει ποτέ να σκεφτώ το φιλί σαν μια ώθηση, τώρα όμως μου φαινόταν ξεκάθαρο ότι έτσι ήταν. Η βραχύτητα των συζυγικών φιλιών είναι ένα άλλο σημαντικό και εξαιρετικά καταθλιπτικό στοιχείο. Αν κάποτε το φιλί ήταν η κατάληξη οποιουδήποτε πράγματος, κάθε πράξης η αντίδρασής μας που έβρισκε την κρυφή της δικαίωση μέσα από αυτό –απώτερος σκοπός ήταν να φιληθούμε (με γλώσσα, φυσικά!)– τώρα το φιλί έμοιαζε με την παρεμβολή ενός πιο πολυσύνθετου ζητήματος (όχι με την έννοια του περίπλοκου), μια άνευ σημασίας κίνηση που επαναλάμβαναν οι σύζυγοι ως ενθύμιο της οικογενειακής τους κατάστασης: ανάμεσα σε μυριάδες πιεστικές υποχρεώσεις –προθεσμίες, λογαριασμούς, ψώνια– έπρε-

πε να θυμούνται πως ακόμη ήταν ζευγάρι. Κάπως έτσι προέκυπταν αυτά τα «φιλάκια», πεταχτά, στεγνά (χωρίς σάλιο) και άτσαλα, κοντολογίς, φιλιά που δίνονταν χωρίς το στόμα, σχεδόν αφηρημένα. Κάθε φορά που το ζευγάρι έδινε ένα φιλί απομακρυνόταν κατά ένα φιλί, έτσι ακριβώς όπως τον πρώτο καιρό ερχόταν πιο κοντά κατά ένα φιλί κάθε φορά που οι δυο σύντροφοι φιλιούνταν. Ήταν τρομεροί οι φυσικοί νόμοι της αγάπης και ήταν ευχής έργον που κανείς δεν είχε επιχειρήσει να τους συστηματοποιήσει, εκτός και αν υπήρχε ένας Άλμπερτ Αϊνστάιν της καρδιάς (ή, στη χειρότερη, του καυλιού και του μουσιού) που θα έβγαζε γλώσσα στην αθεράπευτη συναισθηματική σχετικότητα του ανθρώπινου είδους.

Για να εγκαινιάσω την έναρξη του φθινοπώρου, μου ήρθε η παράδοση ιδέα να κάνω μια βόλτα στο παζάρι της Πιάτσα ντέι Κουιρίτι. Το Πράτι, αν εξαιρέσεις τα δικηγορικά γραφεία και τις πρεσβείες, ήταν μια γειτονιά κατοικημένη από ηλικιωμένους που εκείνη την περίοδο επέστρεφαν σιγά σιγά από τις διακοπές τους (όπως ακριβώς είχαμε κάνει εγώ και η Σάντρα). Η ατμόσφαιρα ήταν μάλλον ταπεινή και κάπως αλλόκοτη. Παλιές λιθογραφίες, βιτρίνες εποχής, φομπιζού, είδη κιγκαλερίας, χειροτεχνήματα: πάντοτε είχα την υποψία πως αυτές οι υπαίθριες αγορές

–όπου πάει κανείς με αφηρημένο βλέμμα κι ένα βάρος στην καρδιά σαν αυτό που νιώθουμε τις κενές στιγμές– μπορεί να εγκυμονούν τρομερούς κινδύνους. Ένας πάγκος με βιβλία μου τράβηξε την προσοχή. Δεν μπορώ να πω πως ήμουν βιβλιόφιλος αλλά ούτε και συλλέκτης, όμως με έπιανε το μαράζι για εκείνα τα *ορφανά* από τους αναγνώστες τους βιβλία, για εκείνα τα βιβλία που δεν είχαν διαβαστεί ποτέ ή που είχαν πάψει πια να διαβάζονται. Ήταν κακέκτυπα αντίτυπα ή από δεύτερο χέρι –με κάποιες προφανείς ατέλειες (εξόφθαλμα τυπογραφικά ή συντακτικά λάθη)– ενώ στο εσωτερικό τους όλο και σε κάποια ευχάριστη ή περίεργη έκπληξη μπορεί να έπεφτες πάνω: σε μια αφιέρωση που κάποιος ήθελε να ξεφορτωθεί, σε μια τούφα μαλλιά εν είδει σελιδοδείκτη ή στην υπογράμμιση μιας σκέψης την οποία ίσως να έκανε κάποιος διαβάζοντας το βιβλίο (ή που πολύ θα ήθελε να έκανε ο ίδιος).

Βρήκα ένα παλιό βιβλίο για τον Μοντιλιάνι· γνώριζα αρκετά για τη ζωή και το έργο του, όμως παρ' όλα αυτά δεν τον είχα συμπεριλάβει ποτέ στο προσωπικό μου πάνθεον με τις ιδιοφυΐες. Ξεφύλλισα το βιβλίο όπως πάντα με το αφηρημένο βλέμμα και το βάρος στην καρδιά εκείνων των πρώτων ημερών του Σεπτέμβρη, που ακόμη στερούνταν δυνατοτήτων και άρα εξελίξεων. Ουσιαστικά ήταν ένα φωτογραφικό βιβλίο, μια συλλογή φωτογραφιών (συνοδευό-

μενων από σύντομες λεζάντες) που ακολουθούσαν εξελικτικά τη ζωή του Μοντιλιάνι, μεταξύ Λιβόρνο και Παρισιού. Τι ένιωσα εκείνη τη στιγμή; Τίποτα, ή μάλλον ένα ανεπαίσθητο ρίγος. Βάλθηκα να ξεφυλλίζω τις σελίδες πάλι από την αρχή: είχα δει στα πεταχτά μια φωτογραφία της Ζαν Εμπιτέρν, της συντρόφου του Μοντιλιάνι, με το πάλλευκο δέρμα κι ένα βλέμμα που σχεδόν σε φόβιζε. Αγόρασα το βιβλίο για μερικά ψιλά και ξεμάκρυνα πανευτυχής μ' εκείνη την παράλογη χαρά που σε κατακλύζει όταν ερωτεύεσαι κεραυνοβόλα. Στο τραπεζάκι μιας καφετέριας μού σερβίρισαν ένα ποτήρι γάλα με καφέ, που το άφησα να κρυώσει, και μετά έναν φρεσκοστυμμένο χυμό πορτοκάλι, που τον περιτριγύριζαν για ώρα μια δυο μύγες. Η φωτογραφία ήταν ακόμα πιο όμορφη απ' ό,τι μου είχε φανεί στο παζάρι λίγο πριν. Τα ασπρόμαυρα χρώματα αναδείκνυαν το κάτασπρο δέρμα της· τα μαλλιά της κάτω από το καπέλο με το βέλο έπεφταν ατιθάσευτα στον λαιμό της σαν δυο χείμαρροι. Κι ύστερα, εκείνα τα μάτια που κοιτούσαν στυλωμένα μπροστά –που κοιτούσαν στυλωμένα *εμένα*–, με μια δυνατή, ισχυρή, ακλόνητη πυγμή.

Στο σπίτι βρήκα τη Σάντρα να με περιμένει. Ήταν κάτι δεδομένο, κάτι παραπάνω κι από προφανές και